

A FIRTOSVÁRALJAI TORONY ÉPÍTÉSÉNEK VERSES KRÓNIKA-TÖREDÉKE AZ 1840-ES ÉVEK ELEJÉRŐL

Régi kéziratos könyveink az elmúlt idők történeti, művelődéstörténeti eseményei iránt érdeklődő kutatóknak a korabeli adatok valóságos kincstárát jelentik. Jellemük szerint különösen a falusi földművesek vagy a körükből valamelyes iskoláztatás révén kiemelkedő „penés emberek“ tolla alól kikerülő kódexszerű naplók, verses krónikák, alkalmi feljegyzések azok, amelyek fokozott figyelmet érdemelnek. Ezek ugyanis az illető helység jelentősebb helytörténeti eseményeinek, a gazdálkodással kapcsolatos termelési és időjárásbeli megfigyeléseknek, természeti vagy más katasztrófák emlékeinek, az ember és állat egészségvédelméért kifejtett megelőző vagy gyógyító népies eljárásoknak, s nem utolsósorban az írók érdeklődési körének — szemléletüket, gondolkodási módjukat tükröző — hűségese dokumentumai.

Egy ilyen gazdag, változatos tartalmú, a XIX. század közepe tájáról származó kódex mentődött meg a pusztulástól a Hargita megyei Firtosváraljából. Írója *Szederjesi Sigmond*, aki az 1840-es évek első felében az ottani unitárius egyházközség gondnoka volt, s aki mint korának latinos műveltségű falusi embere — írásával — széles körű érdeklődésről, gyakorlati érzékről és egyúttal költői vénáról is tanúbizonyságot tesz. Kódexe több — kemény táblába kötött — nyolcadrét nagyságú füzetből áll, amiket 1839-ben „Testét nyugtató idejében“ kezdett „írkálni“. A különböző vegyes tartalmú, régebbi idők írásaiból válogatott másolatok, valamint egyéni feljegyzések közt több egyháztörténeti vonatkozású anyagot is találunk. Ilyenek pl. — többek között — 1839-ből az erdélyi „Unitar a Egyházi Törvényhatósági Kerületek“ leírása, „melyek Nyoltz Esperestség által igazítottak“ az akkor létező vagy megszűnt egyházközségek, valamint iskolák felsorolásával, vagy „Az Új Catolicha Vallás Eredete — és Fő elvei Német honban 1844-ben. Költ ezen tudósítás Kolozsváron[n] 1846-ban ottani Unitárius pap Kriza János által Balás Mihályhoz [...] csehétfalvi Balás Mihály kérelmére válaszul.“ — Ezek mellett helyi egyháztörténeti leírások, adatok is olvashatók. A kódex e'ején verses krónikában írja le a váraljai templom tornyának építését. Sajnos, az első öt lap kitépődött, s így az építéstörténet első fele — valószínű az előkészületek leírása — hiányzik, de a megmaradt

rész is érdekes tájékoztatást nyújt az építés idejéről, valamint körülményeiről, eseményeiről. Az egyházközség történetének a torony építésére vonatkozó száraz adatait a verssorokba fogott — sokhelyt humoros ízű leírás — színes mozzanatokkal egészíti ki, az alábbiak szerint:

.

Pallér Testvérére: Gyakorta haragszik
Ha annak kel lenni hamar szitkozodik
Vaklással dolgoztak 19 napig.
Négyen míg le hozták éppen az ajjáig
Tornyunknak munkáját hogy bé végezhették,
Pálinkát Kortsomán bővön ki kérették
Jöttek Szállásokra — de tántorgo Lábbal
Mind tsak Sido Betüt tsináltak azokkal
Sokat beszéllettek de nyelvek nem fordult
Minden sik beszéden, tsak gagyogva lodult
Ekkor a Pallérunk tsuda, de jozan volt —
Okos beszédeket, és értelmesen szolt.
Eljövén az Sötét, Csendes halgatással
Morphéus le veré, Lábokrol azonnal
Másnap ebéd tájba költek fel álmokbol
Napszámokat kérték kia Palléroktol
27 forintot 84 pénzt attam
10 Forintal Pallért meg ajándékoztam.
Négyszáz és 25 forint kész pénzt kapot
A mellyért pallérunk nekünk Tornyt rakott
12 Szász Véka Meszet fel dolgozat
Tornyunk munkájának míg végire juta
19 napig míg ötön vakoltak
6 Forint 60 pénzt f.ustokon meg ittak
Egy kupa pálinkát végső Áldomásba
Attam de nem érték azzal Valojába
Még fél Kupát attam, s így meg elégettek
S azzal végső butsut Könnyes szemmel vöttek
Midön Ezer után Nyolcszáznegyvenhárom
Juniusnak napja volna Tizenhárom
Már Tornyunk egészen = mindenkép kész vala
Az idő is akkor felettébb változa
Mert szünet nélküli esső kezdé lenni
Mellyért a Vaklás is nem tudá száradni
Az Észak oldalát verni kezdé nyersen
A Szép fejeztittést mind le mosa innen
Firtos Váralyai Kitsin Ecclesia
Tornyát végezheti azon örvend vala
Földi Vitézsége Esztendei közöt
Két Esztendők alatt illy Tornyt Épített
Költséges a munka De hála Istennek
Hogy mind Kész munkának mindenek örvendnek
Áld meg oh Szent Isten Földet tsendeséggel

Tartsa fen Tornyunkat ezen Szép Épséggel
 Ne rendüljön Soha meg Fundamentuma
 Fentmaradgyon rajta Ezeredek nyoma
 Emberek kik ennek munkáját tettétek
 S a Segedelemért az Istent kértétek
 Láttjátok 'e hogy azt bővön meg nyertétek
 Mert im Czélotokat ebbe el értétek
 Isten kegyelméért még esedezzetek
 Bizonyosan mondom, hogy azt meg nyeritek
 Akár mi nagy dolgot hogy ha el kezdetek
 Az Isten meg segít: s végbe vihetitek
 Mint hogy Templomunk is sorvadozni kezdet
 Mi Nyoltz Száz elejin: nem rég építettet
 Szent tziel hiannyait annak is meg látni
 Nem tsak: de szenteb tziel meg igazittani
 Kö Kerittésekkel körül keritteni
 [Betoldott jegyzet] Kö kerittés végződött 1848 ba
 Került 50 Rf és 26 xterekbe egészen
 mind össze.
 Tüztöl vitzöl s minden romlástól félteni
 Későbbi maradék ti néktek jóvallom
 A kinek kezibe kerül az irásom
 Buzdítson titteket ezen munka arra
 Hogy ti nem hadgyátok ezt el pusztulásra
 Ki írta akartok még arról is tudni
 de felettéb nem kell most azon aggodni
 Mert ki találása nem felettéb nagy gond
 Lás meg érend végén Szederjesi Sigmond mp.

A verses krónika befejező strófáinak a hálaadásra és a buzditásra vonatkozó nemesen szép hangvétele után az író toronyépítéstörténeti leírásának igaz voltát az alábbi záradékban hangsúlyozza: „Ezen fen-nebbi írásom a munka folytával folytatván, a munka véghez menetele után Közeleb jöt Karátson első napját előző Vasárnap az az 1843 ik Év December 24 ik napján bé végeztem. F.vil. Szederjesi Sigmond még pedig oly vigyázattal igyekeztem Verseimet alkalmaztatni, hogy a tökéletes s igazságot fejezze ki: minden ki tétele, azt igaz Hittel Bizonyította F.V. Szederjesi Sigmond mp.“

A toronyépítés leírása után még néhány — az egyházközség története szempontjából fontos eseményt szintén megörökít.

A templomhoz kapcsolódik az orgona építésének idejére és költségeire vonatkozó feljegyzés is:

Megemlékezik az „Ujabb Oskola Ház Építettése — parantsolat“-járól is a következő sorokkal: „Meg Ujjittattak 1843 ba a Falusi Oskolákra valo vigyázatok az említett Évbe folyt Gyrás Szék végzéséből: parantsoltatot Ujjab Oskola Ház Építettés — valamint a Vizitatio ugy az végre ki küldött Dullo Ur által is it a Firtos Váralyai Unitaria Ecclesiában.“

A kódex írója az egyházközségben betöltött funkciójára vonatkozóan így tájékoztat: „1840-be Január 8 kán Curator lettem 1845 be Szent Márton nap után le is tettem Szederjesi Sigmond mp.“

Földműves foglalkozására pedig abból a — bevezető soraimban is már idézett — bejegyzésből következtethetünk, amelyben ezt írja: „1839 ben Testét nyugtato idejében irkálta Szederjesi Sigmond mp.“

*

A bemutatott adatközlés meggyőző példaként szemléltetheti, hogy érdemes a falvainkban még lappangó, és igen gyakran pusztulásra ítélt kéziratos emlékek után kutatni, amelyek tartalmukkal a művelődéstörténeti, helytörténeti és egyúttal egyházközségtörténeti ismereteinket sok új, eddig ismeretlen vonással gyarapíthatják.

Dr. MOLNÁR ISTVÁN

A TOROCKÓI SZIKLASÍROK

A temetkezés sajátos formájával találkozunk a torockói unitárius egyházközségben, melyről Orbán Balázs így emlékezik meg: „A temető annyiban sajátos, hogy igen sok családnak van ott sziklába vésett sírboltja minden külső jel vagy felirat nélkül. Halálozás esetén sírásót még akkor sem fogadnak, ha a halottas családnak kriptája nincsen, mert a sírásót, valamint a sírboltban való koporsóüreg helyét a közelebbi rokonok és szomszédok szokták díjtalanul elkészíteni. Ezen atyafiságos vagy felebaráti végszolgálat megtagadása egy lenne a közvélemény előtti önmegbélyegzéssel.“

Az idegenbe vetődött torockói, ha temetésen vesz részt, mindig iszonyodva hallgatja a sírgödörbe helyezett koporsóra zuhanó göröngyöket. Józán Miklós unitárius püspök temetésén (1946. I. 11.) részt vett torockói küldöttség tagjai megdöbbenéssel beszéltek el otthon, hogy főpásztoruk koporsóját egy mély gödörbe eresztették le, és reá húzták a földet. A XX. század elejéig általános szokás volt, hogy a községből kenyérkeresetre eltávozottak meghalni hazatértek; az idegenben elhunytat pedig hozzátartozói szállították haza a torockói temetőbe.

A torockói temetkezés jellegzetessége a sziklasír, mellyel sem a szomszédos községekben, sem máshol az országban nem találkozunk. Kivételt képez Torockószentgyörgy, ahol újabban az odaköltözött torockóiak kezdenek sziklasírokat építeni. Torockó ősi települése a hagyomány szerint, melyet Orbán Balázs is átvett, a mai Remetében, illetve Tölgyes mellett, a legrégebb bányák közelében volt. Itt az ún. Botárokcsúre közelében feliratos kőlapokat is találtak. Hogy az őstelepülés lakói hogyan temetkeztek, milyen sírokat használtak, megfelelő ásatások hiányában nem lehet tudni. Tény az, hogy a torockóiak évszázadok óta a községtől délnyugatra levő domboldali temetőben, sziklasírokba temetkeznek. Kertekben legfeljebb a betelepült és még a köztemetőben sírral nem rendelkezők temetkeztek.

A sziklasírok eredetét és kialakulását valószínűleg két tényező határozta meg. Az egyik a torockói medence, illetve a temetőhely sajátos geológiai szerkezete, a másik pedig a XII. században Torockóra betelepített stájer (Ausztria) bányászok temetkezési szokása.